NYT FRA SPROGNÆVNET

JANUAR 2024

Dansk Sprognævn

INDHOLD

Finanskvinde, karriere-mand og gerningsperson.* Om nogle nye opslagsord i *Retskrivningsordbogen
Hvilke kønnede ord er der i den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen*?

Om ordet *christianit*
Hvor kommer ordet *christianit* fra?

Genus i pronomener i faste udtryk
Hvordan bøjes pronomener i faste udtryk?

Spørgsmål & svar
- *Stemmesluger*
- *Frunk*

Finanskvinde, karrieremand og gerningsperson. Om nogle nye opslagsord i *Retskrivningsordbogen*

I sensommeren 2023 fortalte Sprognævnet i en artikel til **Politiken** om nogle af de ændringer der finder sted i den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen*, bl.a. at vi indfører en række ord på *-kvinde* som pendanter til opslagsord på *-mand*. Interviewet medførte en del medieopmærksomhed og polemik, og mange forstod ikke baggrunden for vores ændringer eller hvorfor de blev ført ud i livet. Forhåbentlig vil artiklen her give læserne en større forståelse for begge dele.

MARGRETHE HEIDEMANN ANDERSEN
(f. 1971), er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

DER ER KOMMET EN STØRRE, generel bevidsthed om underliggende ligestillingsproblematikker i Danmark siden den seneste udgave af *Retskrivningsordbogen* udkom i 2012, også indenfor ordbogsredigering. Nye undersøgelser peger på at sammensætninger med *-kvinde* står stærkere i sprogbrugen end fx *Retskrivningsordbogen* afspejler, og at ord på *-kvinde* (og *-person*) er på vej frem, fx *venstrekvinde*. Da Sprognævnet er forpligtet til at følge sprogets udvikling på et videnskabeligt grundlag, har nævnet med afsæt i bl.a. **FN's femte verdensmål om ligestilling** foretaget en række undersøgelser og analyser af *Retskrivningsordbogen*s ordstof for at finde ud af om kvinder (og mænd) fremstilles ulige eller stereotypt i ordbogen.

Ændringerne er foretaget af *Retskrivningsordbogen*s redaktion i samråd med **fagrådet for retskrivning**. Ændringerne vil kunne ses når den nye udgave af ordbogen udkommer i slutningen af 2024.

KØNSSTEREOTYPER I ORDBØGER – OM LIGESTILLING I ORDBOGENS EKSEMPLER

Den norske forsker og ordbogsredaktør Ruth Vatvedt Fjeld har beskæftiget sig med kønsstereotyper i ordbøger. Hun skriver bl.a. at kønsstereotyper fx skabes "ved å framstille kvinner i en foreldet rolle som passive objekter eller bare i hjemmets sfære, der utseende og fremtreden er det avgjørende, mens menn er framstilt som aktive og agerende deltakere i handel og samfunnsliv med framtredende posisjoner og stor aksjons-

radius" (Fjeld 2015: 38). En sådan kønsstereotyp fremstilling ser man fx i *Ordbog over det danske Sprog* under opslagsordet *rengøre,* hvor man finder eksempler som "Konen . . havde travlt med Rengjøren og anden daglig Husgjerning" og "Det er en Mands Klage over sin Kones Reengiøren om Løverdagen". Der er ikke noget galt med eksemplerne som sådan, og slet ikke i betragtning af at de er skrevet i hhv. sidste halvdel af 1800-tallet og sidste halvdel af 1700-tallet. Men eksemplerne ville være mærkværdige i en nutidig ordbog, hvor man i betragtning af at kønsrollerne trods alt har ændret sig siden 1700-tallet, kan forvente en anden fremstilling af kvinder.

Selvom *Retskrivningsordbogen* på ingen måde indeholder eksempler som de nævnte fra *Ordbog over det danske Sprog*, er der også her visse kønsstereotype fremstillinger som vi har forsøgt at rydde op i. Under opslagsordet *beværte* giver ordbogen således eksemplet "hun beværtede gæsterne med kaffe og kage", og under opslagsordet *fjante* kan man se eksemplet "pigerne fjanter rundt". Kvinder kan fint beværte, ligesom piger kan fjante, men det samme gælder for mænd og drenge, og derfor ændrer vi i den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen* eksemplerne til "de beværter gæsterne med kaffe og kage" og "børnene fjanter rundt". Dermed gør vi altså eksemplerne neutrale mht. køn i stedet for at reproducere kønsstereotyper. Under opslagsordet *anstandsdame* står der i den nuværende udgave af *Retskrivningsordbogen* "person som skal sørge for at en ung pige opfører sig passende", og det er angivet at ordet bruges spøgende. Det laver vi om i den kommende udgave således at ordet kommer til at have to betydninger. Det kommer dels til at fremgå at den historiske betydning af *anstandsdame* er 'kvinde som skal sørge for at en ung pige opfører sig anstændigt', for det var det anstandsdamer gjorde før i tiden. Og den nutidige, spøgende betydning bliver ændret til 'person som skal sørge for at et ungt menneske opfører sig passende' – hvad det så end vil sige at opføre sig passende.

Yderligere kan vi se at en del af ordbogens ordstof kan skabe en stereotyp forestilling om mænd – fx som voldsforbrydere. Under opslagsordet *anklage* står der således "han blev anklaget for uagtsomt manddrab", hvilket vi ændrer til "den tiltalte blev anklaget for uagtsomt manddrab". Og i samme åndedrag ændrer vi eksemplet "deroveni fik han en bøde" (under opslagsordet *deroveni*) til "deroveni fik de en bøde". Det er altså ikke kun de stereotype fremstillinger af kvinder som vi med ganske få virkemidler ændrer på – det er også de stereotype fremstillinger af mænd.

I ordbogens eksempler udskifter vi så vidt muligt de kønsspecifikke pronominer med kønsneutrale ord og udtryk, fx flertalspronomenet *de* i stedet for *han* eller *hun*. Denne udskiftning burde være helt ukontroversiel og består altså blot i at udskifte et pronomen med et andet.

LIGESTILLING I OPSLAGSORD

Hvis man laver en søgning i *Retskrivningsordbogen* på efterleddene *-kvinde* og *-mand*, vil man se at der er 17 ord der ender på *-kvinde*, og 192 ord der ender på *-mand*. Det er i sig selv ikke nødvendigvis et udtryk for at ordbogen giver et ulige billede af forholdene mellem mænd og kvinder,

»

» for i en del af de ord der ender på *-mand*, har *mand* slet ikke betydningen 'menneske' – og måske ikke engang et 'levende væsen'. Det gælder fx ord som *begmand*, *vandmand*, *nullermand* og *orlogsmand* (der er et krigsskib), hvor det altså ikke giver mening at oprette opslagsord som *begkvinde*, *vandkvinde*, *nullerkvinde* og *orlogskvinde*. Denne gruppe af ord kan vi således se bort fra i denne sammenhæng.

Resten af ordene på *-mand* kan man opdele i to grupper (jf. Kirchmeier 2021). I den ene gruppe betyder *mand* 'menneske', og denne betydning findes bl.a. i ord som *ejermand*, *menigmand* og *hvermand*. Udtrykket *Gud og hvermand* betyder jo fx netop alle, også kvinder (jf. Jarvad 2014).

I den anden gruppe betyder *mand* faktisk 'mand', fx *domsmand* (der er en funktionsbetegnelse) og *bedemand* (der er en stillingsbetegnelse), og her er der typisk tale om funktioner og stillinger der helt overvejende har været varetaget af mænd, men hvor det er blevet mere og mere almindeligt at kvinder har samme funktion eller stilling. Det er i disse to grupper at det i visse – men langtfra i alle – tilfælde kan være rimeligt at indføre pendanter til opslagsordene på *-mand*.

NÅR *-MAND* BETYDER 'MENNESKE'

I den gruppe hvor *-mand* betyder 'menneske', indfører vi en række kvindelige pendanter i den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen*, fx *afholdskvinde* (til *afholdsmand*) og *førstekvinde* (til *førstemand*), fordi de er frekvente i sprogbrugen. Det er dog kun en lille håndfuld i denne gruppe som har fået en kvindelig pendant, først og fremmest fordi langt de fleste af *-kvinde*-ordene er meget lavfrekvente. På den baggrund indfører vi ikke *bombekvinde* (til *bombemand*), *landkvinde* (til *landmand*) og *sidstekvinde* (til *sidstemand*). Heller ikke nationalitetsbetegnelserne *nordmand* og *franskmand* får pendanter som er neutrale mht. køn. Andre gange indfører vi en kønsneutral betegnelse, fx *gerningsperson* (ikke *gerningskvinde*), idet *gerningsperson* er mere udbredt end *gerningskvinde*, eller vi indfører begge dele, fx både *voldskvinde* og *voldsperson* da de er nogenlunde lige frekvente.

NÅR *-MAND* BETYDER 'MAND'

I den sidste gruppe af ord betyder efterleddet *-mand* faktisk 'mand', og det er som nævnt typisk i ord som *domsmand* og *bedemand*. I og med at der i dag er mange kvinder der bestrider erhverv som det tidligere typisk kun var mænd der bestred, er det i denne gruppe af ord at det er mest oplagt at indføre kvindelige pendanter i den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen*. Det har vi gjort med opslagsord som fx *ankerkvinde* (til *ankermand*, altså 'støtteperson i en gruppe; studievært i radio- *el.* tv-program'), *finanskvinde* (til *finansmand*) og *handelskvinde* (til *handelsmand*). Disse ord er først og fremmest indført fordi vi har kunnet dokumentere at de var frekvente nok til at komme i ordbogen. Denne dokumentation består af søgninger i Infomedia, pressens samlede mediearkiv, og i vores eget mediekorpus på omkring 5 mia. løbende ord, suppleret med googleundersøgelser. Det fremgår af vores undersøgelser at et ord som *valgkvinde* stort set aldrig forekommer, mens *finanskvinde* er relativt frekvent. Frekvensundersøgelser står dog ikke alene i vores arbejde, men suppleres med vores viden om sprog og sprogets udvikling, herunder vores videnskabelige arbejde med undersøgelser af ordenes brug. Sådanne undersøgelser viser fx at *finanskvinde* bruges helt neutralt i en overskrift som denne fra Berlingske 26.1.2023: "Dansk finanskvinde frikendt i gigantisk sag om hvidvask i svensk storbank". Ordets frekvens og brug bekræfter altså at det er berettiget til en plads i *Retskrivningsordbogen*.

HVOR ÆNDRER VI *IKKE* NOGET?

I mange tilfælde er der ikke nogen grund til at indsætte en kvindelig pendant til ordene på *-mand* fordi ordene simpelthen ikke bruges. Foruden de tidligere nævnte ord hvor *-mand* ikke henviser til en person, gælder det en del maritime ord (*bedstemand*, *styrmand* og *sømand*), ældre ord som *eftermand* (i betydningen 'efterfølger') og historiske eller bibelske ord som *lensmand* ('person der har fået overdraget et len eller en embedsmand'), *sædemand* ('person der spreder såsæd') og *stormand* ('mand med stor magt eller indflydelse'). Også visse stillingsbetegnelser bruges kun med endelsen *-mand*, fx *købmand*, *pølsemand* og *frømand*.

Der er også en del ord hvor vi har vurderet at der endnu ikke er videnskabeligt grundlag for at indsætte ord på *-kvinde*, fx *bededame/bedekvinde* og *stuntkvinde*. Det er dog muligt at sådanne ord vil blive mere udbredte med tiden, og hvis det sker, vil de finde en plads i ordbogen.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Det er vigtigt at understrege at vores arbejde alene har bestået i at indføre opslagsord på *-kvinde* (eller *-mand*, der dog kun er indført i *karrieremand*) de steder hvor vores undersøgelser viser at det giver mening, og at ændre eksempler og betydningsforklaringer der hvor de kan virke kønsstereotype. Vi sletter ingen opslagsord, og vi ændrer ikke ved de historiske betydninger af gamle ord. Vi tager heller ikke stilling til om det er bedre at bruge *finanskvinde* end *finansmand* – eller omvendt. Vi viser blot at sprogbrugen tilsiger at der er grundlag for at indlemme en begrænset række ord på *-kvinde* i *Retskrivningsordbogen*.

Alt i alt vil der i den kommende udgave af *Retskrivningsordbogen* være ca. 20 nye opslagsord på *-kvinde*. Disse ord lægger sig i forlængelse af for længst indarbejdede ordpar *på -mand* eller *-kvinde*, fx *foregangsmand/foregangskvinde*, *forligsmand/forligskvinde*, *rådmand/rådkvinde* og *ophavsmand/ophavskvinde*, der alle har været i ordbogen i mere end 25 år. Derudover ændrer vi også en række eksempler der fx formidler forældede kønsrollemønstre. Dette er helt på linje med at vi i det hele taget ændrer eksempler der virker forældede, fx *årets ikkeryger*, som man finder i retskrivningsreglerne, og som virker bedaget i et samfund hvor færre og færre ryger, og hvor det at undlade at ryge altså ikke er noget der er særlig grund til at fremhæve. Dermed vedbliver *Retskrivningsordbogen* at leve op til en af Dansk Sprognævns lovbestemte forpligtelser, nemlig at følge sprogets udvikling.

■

REFERENCER

Fjeld, Ruth Vatvedt (2015): Om ordbokseksempler og stereotypisering av kjønn i noen nordiske ordbøker. I: Caroline Sandström, Ilse Cantell, Eija-Riitta Grönros, Pirkko Nuolijärvi & Eivor Sommardahl (red.): *Särtryck ur Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden*. Institutet för de inhemska språken 39. S. 35-65.

Jarvad, Pia (2014): Bedepiger, styrkvinder og formandinder, revisited. I: *Spørg om sprog – 40 år i Sprognævnets tjeneste*. Dansk Sprognævns skrifter 44. Dansk Sprognævn.

Kirchmeier, Sabine (2021): Ikke en kinapersons chance? Om sammensætninger med *-mand*, *-kvinde* og *-person*. I: Margrethe Heidemann Andersen og Eva Skafte Jensen (red.). *Med fornøden agtelse. Festskrift til Jørgen Schack*. Dansk Sprognævns skrifter 52. Dansk Sprognævn. S. 197-208.

Om ordet *christianit*

De fleste kender nok ordet *christianit* og bruger det om en person der bor i fristaden Christiania. Men der er formentlig ikke mange der ved at *christianit* engang har betydet 'christianshavner'. Denne artikel indeholder en redegørelse for *christianit*'s betydningsudvikling og de ord som det er blevet brugt side om side med.

MICHAEL NGUYEN
(f. 1989), er forsker i Dansk Sprognævn.

ORDET *CHRISTIANIT* BETEGNEDE tilbage i 1800-tallet en person der boede på Christianshavn. I 2. supplementbind af *Ordbog over det danske Sprog* (udgivet i 1994) står der under opslagsordet *Christianit* således: "... beboer af bydelen Christianshavn i København; *christianshavner*", og der gives eksemplet *Han er en ægte Christianit* (fra 1888).

Udover *christianit* var der i 1800-tallet to andre ord der betegnede en der boede på Christianshavn, nemlig *christianshavner* og *christianitter*. ***Christianshavner*** findes i *Ordbog over det danske Sprog* i sammensætningseksemplet *Christianshavner-Grundtvigerinde*, som er fra 1830, mens det tidligste belæg på *christianitter* er fra 1860 (se det førnævnte supplementbind af *Ordbog over det danske Sprog*).

I 1900-tallet kom ordet ***nitter*** til. *Ordbog over det danske Sprog* angiver at det er en afkortet form af *christianit* eller *christianitter* (det eksplicieres ikke hvordan *nitter* kan være en afkortet form af *christianit*). Ordbogen giver følgende eksempel fra 1945, hvor det tydeligt fremgår at *nitter* betød 'christianshavner':

> "Bededag mødtes Christianshavnerdrengene og Amagerdrengene og kæmpede drabelige Kampe med Knortekæppe paa Voldskrænten. Christianshavnerne sang: *Amager, Amager, jeg skal lære, | hvis du ikke lar' Nitterne være, | for her er Nitternæver, som nok skal klunse dig!"[1]

1 Asterisken (*) angiver at der er tale om et verscitat.

Det er imidlertid ikke klart hvor udbredte *nitter* og *christianitter* var i almensproget. I 1981 blev vi i Sprognævnet spurgt om formen *christianitter* i forbindelse med udgivelsen af V. Rauer Bergstrøms bog *En christianitter før Christiania*, og da svarede vi at vi ikke var bekendte med formen *christianitter*. Det kunne tyde på at *christianitter* har været en slags jargon som måske primært har været anvendt på Amager.

Man kan forestille sig at indbyggerbetegnelsen *christianitter* kunne have noget med en ***nitter*** at gøre, altså en 'person der er udlært til (og har som sit erhverv) at nitte' (*Den Danske Ordbog*). Dette giver mening al den stund at det dengang eksisterende værft Burmeister & Wain lå på Christianshavn. Det er således tænkeligt at endelsen *-nitter* i *christianitter* er afledt af verbet *nitte*, på samme måde som substantivet *sælger* er afledt af verbet *sælge*.

I moderne sprogbrug bruges *christianshavner* nu udelukkende om en beboer på Christianshavn, mens *christianit* nu kun betegner en beboer på Christiania. Denne betydningsændring af *christianit* er med al sandsynlighed sket i forbindelse med fristadens oprettelse i 1971. Uden denne betydningsændring ville ordet være tvetydigt, og dette ville være uhensigtsmæssigt hvis man skulle skelne mellem folk der boede på Christianshavn, og folk der boede på Christiania. Dette var ikke et problem tilbage i 1968 da Hjalmar Sonnes skulptur "De elskelige christianitter" blev opført; titlen må dengang have henvist entydigt til folk der boede på Christianshavn.

Sammenfattende kan det altså siges at *christianit*, i hvert fald fra 1800-tallet til omkring 1971, har betydet 'christianshavner' – og at det i dén betydning er blevet brugt side om side med ordene *christianshavner*, *christianitter* og *nitter*.

■

Genus i pronomener i faste udtryk

En spørger vil vide hvornår man bruger *den/det* i faste udtryk såsom *tage den/det med ro*, hvor man kan bruge begge dele. Det er et spørgsmål der angår genus (grammatisk køn), hvilket kort skitseres i det følgende, hvorefter brugen af *den/det* i faste udtryk behandles.

OLIVER RIX JOHANNSEN
(f. 2000), er videnskabelig assistent i Dansk Sprognævn.

GENUS (GRAMMATISK KØN) støder man på i dansk når man fx skal afgøre om det hedder *en* eller *et hus*. I sådanne tilfælde afgøres usikkerheden let: Ved at slå op i *Retskrivningsordbogen* oplyses man om at det hedder *et hus*; *hus* er så at sige 'født' intetkøn. Substantivet *hus* styrer nemlig intetkøn, så man i den ubestemte artikel vælger *et* og i den bestemte artikel *det* (som efterhængt artikel: *hus-et*) frem for *en* og *den* (eller *-en*). Derfor kaldes denne type genus **styret genus** (Hansen og Heltoft 2019: 452 f.). Denne type genusbøjning sker som oftest ganske mekanisk og udtrykker kun sjældent en betydningsforskel.

Foruden styret genus findes der **semantisk genus**, også kaldet frit genus. Semantisk genus afhænger til forskel fra styret genus ikke af et substantivs medfødte køn (Hansen og Heltoft 2019: 455). Ved semantisk genus udtrykker valget mellem fælleskøn og intetkøn en systematisk betydningsforskel, nemlig et valg mellem tælleligt og ikke-tælleligt, hvor styret genus kun sjældent er betydningsadskillende. Substantiver der betegner stoffer, masser og væsker, kan veksle mellem fælleskøn og intetkøn, idet man kan anvende fælleskøn når man taler om en afgrænset mængde af sådanne stoffer, masser og væsker, fx *Stik mig en øl* (tællelig) vs. *Øllet er dyrt i dag* (ikke-tællelig), jf. **§ 20.4 i retskrivningsreglerne**. Denne skelnen er gennemført i klassisk vestjysk dialekt, hvorfor semantisk genus undertiden også kaldes vestjysk genus (Hansen og Heltoft 2019: 461).

Substantiver der ikke angiver stoffer, masser eller væsker, kan man imidlertid også henvise

til med et andet køn end det som substantivet er født med. I eksemplet *De ville godt have en hjørnesofa, men det er alt for dyrt* er *hjørnesofa* i den første sætning fælleskøn, men genoptages i den følgende sætning af *det*, som er intetkøn. Intetkønsformen signalerer her ikke-tællelig betydning, jf. *De ville godt have en hjørnesofa de havde set i forgårs, men den var alt for dyr*, hvor det netop er den hjørnesofa de så i forgårs, som var alt for dyr, og ikke hjørnesofaer i det hele taget som i det første eksempel (efter Hansen og Heltoft 2019: 463).

Mest tydelig er forskellen på tællelig og ikke-tællelig når *den/det*, *nogen/noget* og *ingen/intet* slet ikke henviser til noget substantiv. Betragt følgende eksempel: *Så du nogen? – Der var ingen*.

I dette løsrevne eksempel er *nogen* anvendt i sin tællelige betydning, nemlig om en eller flere personer.[1] Sammenlign med: *Så du noget? – Der var intet*. Her vil spørgeren vide om den adspurgte har set et eller andet, hvad som helst (altså noget ikke-tælleligt), ikke om vedkommende har set et eller flere eksemplarer af en bestemt kategori, i dette tilfælde kategorien menneske. *Nogen* anvendt uden henvisning til et substantiv er altså tælleligt, mens *noget* er utælleligt.

Nu er vi så fremme ved det spørgeren gerne ville vide: hvornår man bruger *den/det* i faste udtryk. I et mindre antal faste udtryk hvor *den/det* ikke henviser til noget substantiv, kan man ifølge *Den Danske Ordbog* anvende både fælleskøn og intetkøn. Her gives fem eksempler:

(1) **Den/det** er **god/godt** med dig
(2) **Den/det** skal du længere ud på landet med
(3) **Den/det** var værre
(4) Tage **den/det** med ro
(5) Være/spille stor på **den/det**

I andre tilfælde er der ikke valgfrihed mellem *den* og *det*: "*Den* er ikke eller kun i begrænset omfang produktivt i sådanne sammenhænge og alternerer i de fleste tilfælde med et mindre markeret *det* som normalt ikke har *dens* jovialitetseffekt" (Ravnholt 2005: 214). Uden for faste forbindelser eller udtryk kan man altså kun anvende *det*:

(6) Det var sjovt i fredags
(7) *Den var sjov i fredags
(8) Det regner
(9) *Den regner

mens man i faste udtryk som (1) – (5) kan anvende begge dele, og hvor anvendelsen af *den* if. Ravnholt signalerer jovialitet. I *Elementær Dansk Grammatik* (1957: 92) skriver Paul Diderichsen at *den* i faste udtryk betegner "at man tænker paa en bestemt situation, hvis ejendommelige Træk er nærværende for Bevidstheden, og Udtrykket faar derved Karakteren af Fortrolighed eller Gemytlighed. Her nærmer Fælleskøn sig Betydningen af bekendt [dvs. bestemt] Form". Brugen af *den* i faste udtryk signalerer altså if. Diderichsen ikke kun noget gemytligt (eller jovialt), men også noget fortroligt eller indforstået og tilnærmelsesvis bestemt.

»

1 *Nogen* kan dog også bruges om andet end mennesker, men kun med reference til noget der allerede er introduceret i konteksten, fx *Jeg har ikke flere tegnestifter. Har du nogen jeg må låne?*

» Jeg er forbeholden over for den joviale eller gemytlige effekt som fælleskøn skulle have i sådanne forbindelser if. Ravnholt og Diderichsen (som begge er født en del år før mig). Jeg er dog enig i at anvendelsen af *den* signalerer tilnærmelsesvis bestemt betydning, hvorimod *det* er neutralt og ikke udtrykker noget sådant. I andre sammenhænge optræder intetkøn i øvrigt også som den neutrale genusform fordi subjektet ikke har et medfødt køn (som et substantiv har). Man kan altså kun have *At ryge er usundt* (intetkøn) og ikke **At ryge er usund* (fælleskøn) (Hansen og Heltoft 2019: 875). Jf. også eksemplerne (6) – (9).

ANTAL FOREKOMSTER AF FASTE UDTRYK MED FÆLLESKØN OG INTETKØN

En optælling af forekomsterne af de faste udtryk (1) – (5) i Sprognævnets korpusser og ved almindelig googlesøgning fremgår af tabel 1 nedenfor. Jeg har suppleret de faste udtryk (1) – (5) med varierende former såsom *Den/det **må** du længere ud på landet med* (*må* for *skal*) og *Den/det var **straks** værre* (indskudt adverbial) og med bøjning af verberne i forskellige tider (nutid, datid).

Af tabel 1 fremgår antallet af forekomster af udtrykkene med hhv. fælleskøn og intetkøn i hhv. Sprognævnets korpusser og ved almindelig googlesøgning. Googlesøgningerne fungerer som supplement til korpussøgningerne og kan kun give en indikation af den egentlige sprogbrug: Der er i de fleste tilfælde så mange resultater at det ikke er praktisk muligt at kontrollere dem alle, og der må formodes at være en del støj i resultaterne, fx anvendes *være stor på den/det* i sammenhænge hvor det ikke kan regnes for et fast udtryk, eksempelvis *Det er vigtigt at være stor på det kinesiske marked*. Googlesøgninger rummer desuden historiske resultater fra fx ældre litteratur, der ikke kan siges at være repræsenta-

Fast udtryk	Sprognævnets korpusser		Google	
	Fælleskøn	Intetkøn	Fælleskøn	Intetkøn
Den/det er god/godt med dig	169	78	26.800	59.900
Den/det skal du længere ud på landet med	4	0	41.000	6
Den/det må du længere ud på landet med	10	1	249.000	2
Den/det var værre	124	554	12.000	53.200
Den/det var straks værre	3	59	707	1.780
Tage den/det med ro	2.421	421	27.300	36.200
Tag den/det med ro	135	13	20.200	11.700
Tager den/det med ro	443	166	8.820	15.900
Tog den/det med ro	210	81	6.350	33.700
Være stor på den/det	1	0	237.000	3.720
Er stor på den/det	1	0	25.100	26.600
Var stor på den/det	0	0	83.700	17.000
Spille stor på den/det	0	0	9	10
Spiller stor på den/det	0	0	9	2
Spillede stor på den/det	0	0	1	4

Tabel 1

tive for nutidens dansk. Endelig er det vanskeligt at gentage søgningerne da sådanne er personligt tilpassede – dvs. at ens søgeresultater er påvirket af hvad man tidligere har søgt på. Når jeg alligevel vælger at inddrage disse resultater, er det for at give yderligere data hvor der er få eller ingen forekomster i Sprognævnets korpusser.

Som det fremgår af tabel 1, anvendes både fælleskøn og intetkøn i alle udtryk. I flere tilfælde forekommer fælleskøn hyppigere end intetkøn; intetkøn er især sjældent i udtrykket *Den/det skal/må du længere ud på landet med*. (Desuden er formen med *må* noget hyppigere end formen med *skal*, der ellers er den eneste der optræder i *Den Danske Ordbog*). Det skyldes formentlig at dette udtryk som regel anvendes med reference til et bestemt udsagn, fx noget uhyrligt som nogen har nævnt. I udtrykket *Den/det var (straks) værre* ser intetkøn omvendt ud til at være hyppigst forekommende.

For her til sidst at svare spørgeren på hvornår man anvender *den/det* i faste udtryk, kan man altid anvende både fælleskøn og intetkøn; som det fremgår af tabel 1, anvendes alle udtryk med både fælleskøn og intetkøn, dog er nogle former hyppigere end andre. Ved at vælge fælleskønsformen *den* kan man imidlertid signalere at man henviser til noget mere eller mindre bestemt (et udsagn, en situation e.l.), mens intetkønsformen *det* er neutral og ikke signalerer noget sådant.

■

LITTERATUR

***Den Danske Ordbog*, www.ordnet.dk/ddo.**

Diderichsen, Paul (1946). *Elementær Dansk Grammatik*. København. Gyldendal.

Hansen, Erik og Heltoft, Lars (2019). *Grammatik over det Danske Sprog*. 2. udgave. Århus. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.

Ravnholt, Ole (2005). 'Sødt er syndigt' - genus som funktionel og produktiv kategori i dansk. I: Jens Cramer, Mette Kunøe og Ole Togeby (red.): *Teorien om alt og andre artikler om sprogfilosofi*. Aarhus. Forlaget Wessel og Huitfeldt. 221-227.

VIDSTE DU ...

... at bindestreg bruges for at vise at to eller flere sammensatte eller afledte ord har en fælles del som kun bliver nævnt én gang?

søn- og helligdage
øre-, næse- og halssygdomme
haveborde og -stole
uddannelses- og forskningsprojekter
im- og eksport
over- eller underskud
såvel hjerte- som lungesygdomme
de seks- til syvårige
A- og B-skat
8.-, 9.- og 10.-klasserne.

Du kan læse mere om brugen af bindestreg i ***Retskrivningsordbogen § 57***.

Stemmesluger

?

Hvor kommer ordet *stemmesluger* fra? Er det blevet til med inspiration fra ordet *myresluger*?

!

Det ældste belæg i Sprognævnets ordsamling for ordet *stemmesluger* er fra dagbladet Information fra 1968. Det kan man også se i Sprognævnets nyordsordbog, ***Nye Ord i Dansk 1955 til i dag***. Sprognævnets fysiske ordsamling indeholder desuden en del belæg for ordet fra begyndelsen af 1970'erne. I et par af disse belæg er der henvisninger til ordene *stemmesamler* og *stemmemagnet*, som altså også var i brug i de år og har samme betydning som *stemmesluger*.

Ordet *sluger*, med betydningen 'person eller dyr der indtager store mængder af X', har imidlertid været anvendt i mange hundrede år i dansk – ofte som sidsteled i en sammensætning hvor førsteleddet angiver hvad personen/dyret indtager (sommetider i overført betydning) i store mængder. I *Kalkars Ordbog*, som er baseret på tekster fra 1300 til 1700, kan man finde ordene

- *vinsluger* (= 'menneske forfaldent til at drikke vin'; belagt 1538-1543 (i Sv. Grundtvigs udgave (1872) af Peder Palladius' Visitatsbog))
- *folkesluger* (= 'folkemorder'; belagt 1587)
- *opsluger* (= 'slughals'; belagt 1622).

I *Ordbog over det danske Sprog* (ODS), der dækker dansk fra 1700 til 1950, finder man desuden bl.a. *avissluger*, *bakkesluger*, *bogsluger*, *brændselssluger*, *kilometersluger*, *kulsluger*, *landevejssluger*, *ligsluger*, *nodesluger*, *romansluger* og *rottesluger* – foruden tre der også er velkendte i dag: *ildsluger*, *myresluger* og *sabelsluger*. Af ODS-opslagene ser man at "slugeren" i de seneste par hundrede år også kan være fx en maskine, et køretøj/fartøj e.l., se fx *bakkesluger*, *brændselssluger*, *kilometersluger*, *kulsluger* og *landevejssluger*.

I 1900-tallet har vi tilsvarende fået fx *benzinslugere*, *energislugere* og *strømslugere*. De er alle tre opslagsord i *Den Danske Ordbog*, som dækker moderne dansk.

Man kan altså konkludere at *stemmesluger* med stor sandsynlighed er blevet til med inspiration fra *myreslugere* og alle mulige andre "slugere".

ASH

Frunk

?

Jeg er netop stødt på et ord jeg aldrig har mødt før, nemlig *frunk*. Kender I det?

!

Vi kender faktisk godt ordet. Det er et såkaldt teleskopord, altså et ord der er dannet ved at to ord er "skudt ind i hinanden" på samme måde som rørene i en teleskopantenne. Det prototypiske eksempel på et teleskopord er *motel*, der er dannet af *motorists'* + *hotel*. *Frunk* er dannet af de to engelske ord *front* og *trunk* 'bagagerum', og det betegner altså et bagagerum der findes i bilens front. I og med at mange elbiler har en *frunk*, er der tale om et ord som vi nok kommer til at bruge en del i fremtiden. Det ser ud til at det først og fremmest optræder i fælleskøn, men intetkøn bruges også.

Det ældste belæg vi har kunnet finde i en dansk kontekst, er fra 2016, men ordet kan godt være ældre.

MHA

Dansk
Sprognævn

- Ansvarshavende redaktør: Thomas Hestbæk Andersen
- Redaktion: Margrethe Heidemann Andersen, Kirsten Lindø Dolberg-Møller, Johanne Niclasen Mortensen og Michael Nguyen

- ISSN: 2446-3124
- Layout: Pernille Kleinert
- DtP: René Malchow

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

ASH	Anna Sofie Hartling
ESJ	Eva Skafte Jensen
JNM	Johanne Niclasen Mortensen
JS	Jørgen Schack
KLD	Kirsten Lindø Dolberg-Møller
MHA	Margrethe Heidemann Andersen
MR	Marianne Rathje
MN	Michael Nguyen
ORJ	Oliver Rix Johannsen
PJH	Peter Juel Henrichsen
THA	Thomas Hestbæk Andersen
TW	Thomas Widmann
WIC	Winnie Collin

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Tidsskriftet udkommer i udgangspunktet 3 gange om året og er gratis. Du kan tilmelde dig ved at sende en mail til **tilmeld@nfs.dsn.dk**. Så får du besked hver gang tidsskriftet udkommer. Hvis du senere vil afmelde, sender du en mail til **frameld@nfs.dsn.dk**.

Følg også Dansk Sprognævn på nettet, på LinkedIn og på Facebook:
- Hjemmesiden: **dsn.dk**
- LinkedIn: **Dansk Sprognævn**
- Facebook: **Dansk Sprognævn**

Dansk
Sprognævn
Adelgade 119 B
5400 Bogense